

МІЖНАРОДНЕ НАУКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-1/17>

АВТОНОМІЯ ВОЛІ У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Цимбалюк Іван Іванович,

студент II курсу факультету міжнародних відносин
Львівського національного університету імені Івана Франка

Актуальність теми, обраної нами, зумовлена зростанням ролі принципу автономії волі у теорії і практиці міжнародного приватного права. Дана стаття присвячена висвітленню особливостей, умов і форм застосування автономії волі сторін у договірних відносинах з іноземним елементом автономії волі як основоположного принципу колізійного регулювання.

Проаналізовано питання, пов'язані із застосуванням принципу автономії волі сторін у міжнародних договорах. Особливу увагу акцентовано аналізу можливостей, умов, форм застосування сторонами принципу автономії волі сторін, дійсності договору, сфері дії обраного права. Виявлено причини й обмеження його застосування у договірних відносинах з іноземним елементом.

Наголошено, що з появою у договорі іноземного елемента він набуває міжнародного характеру і зв'язку з приватним правом певних держав одночасно. Наголошено на наявності можливості вибору не лише положень вітчизняного правопорядку, а і правопорядку, що визначається державами під час вирішення приватно-правових спорів, а також відсутність заборон сторонам включати до договорів право, яке вони обирають самостійно.

Доведено, що автономія волі сторін полягає в тому, що сторони в договорі можуть встановлювати на свій розсуд не тільки умови і зміст договору, а й визначати право, яке буде застосовуватися до укладеного ними договору. Lex voluntatis (автономія волі сторін (учасників (учасника) міжнародних приватноправових відносин) як джерело права полягає в змозі суб'єктів договору обрати будь-яку модель поведінки, нікому не відому, ніким не випробувану, абсолютно нову для цієї правової системи. Приватні угоди не мають порушувати державних імперативних норм приватного права щодо форми угоди, терміну позовної давності, меж відповідальності.

Акцентовано й на тому, що принцип автономії волі сторін набув поширення в міжнародній практиці, оскільки в жодному договорі неможливо передбачити всі ситуації, які можуть виникнути в процесі його виконання. Саме тому сторони повинні мати змогу здійснити вибір права. Однак сама ця змога має допускатися правом відповідних держав, в яких знаходяться підприємства сторін, або ж міжнародним договором відповідних держав.

Ключові слова: автономія волі сторін, договірні відносини, договірні зобов'язання, міжнародне приватне право, іноземний елемент.

Tsymbalyuk Ivan. Autonomy of the will in contractual relations with a foreign element

The relevance of the topic chosen by us is due to the growing role of the principle of autonomy of will in the theory and practice of private international law. At the same time, conflict regulation of contractual relations with a foreign element is gaining urgent relevance in international law.

This article is devoted to highlighting the peculiarities of the autonomy of the will as a fundamental principle of collision regulation. Issues related to the application of the principle of autonomy of the will of the parties in international agreements with a foreign element are analyzed. Special attention is focused on researching the possibilities, conditions, forms of application by the parties of the principle of autonomy of the will of the parties, the validity of the contract, the scope of the chosen law. The reasons and limitations of its application in contractual relations with a foreign element are revealed.

Attention is drawn to the fact that with the appearance of a foreign element in the contract, it acquires an international character and acquires a connection with the private law of some states at the same time.

It is emphasized that there is a possibility to choose not only the provisions of the domestic legal order, but also the legal order determined by the states during the resolution of private legal disputes, as well as the absence of a prohibition for the parties to include in the contracts the law that they choose independently.

The autonomy of the will of the parties in international private law when choosing the statute of tort liability is realized within the framework of the theory of maximum consideration of the interest of the victim (parties). Moreover, the choice can be given only to the victim (unilateral autonomy), to both parties (bilateral autonomy), within the limits of defined legal systems (limited autonomy), at the discretion of the party (unlimited autonomy).

Key words: *autonomy of will of the parties, contractual relations, contractual obligations, international private law, foreign element.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку договірних відносин з іноземним елементом у теорії і практиці міжнародного приватного права значно актуалізується проблема визначення особливостей застосування автономії волі. Вітчизняне законодавство визначає, що у випадках, передбачених Законом України «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон про МПрП) учасники правовідносин можуть самостійно здійснювати вибір права, що підлягає застосуванню до змісту приватноправових відносин [1]. Вибір права має бути явно вираженим або прямо впливати з дій сторін правочину, умов правочину чи обставин справи, які розглядаються в їх сукупності, якщо інше не передбачено законом. Оскільки більшість правових систем визнає правові системи інших країн і знаходиться в постійній міжнародній взаємодії, автономію волі варто розглядати як вираз суті права [2].

Зважаючи на вищенаведене, колізійне право, як і міжнародні договори виходять із того, що під час вирішення всіх колізійних питань у сфері договірних зобов'язань вирішальною є воля сторін [5]. Відповідно до Закону України про МПрП лише у випадку, коли сторони не здійснили вибір права, що застосовуватиметься до договору, застосовуванню підлягає право, яке має найбільш тісний зв'язок із правочинном (ст. 32, 44).

У зв'язку зі стрімким розвитком приватноправових відносин, ускладнених наявністю іноземного елемента, інститут автономії волі сторін у міжнародному приватному праві набуває все більшого значення та потребує поглибленого дослідження.

Відтак, в теорії й практиці міжнародного приватного права постає необхідність тлумачення сутнісних особливостей, умов і форм застосування автономії волі сторін у договірних відносинах з іноземним елементом. Важливими є питання: які можливі способи вираження волі сторін щодо вибраного права, чи обов'язково сторонам у тексті договору зазначати застосовуване право, якщо все ж таки сторони здійснюють вибір права, чи може бути це право третьої держави, і звідси, яка сфера застосування визначеного права.

Мета статті – визначення особливостей, застосування автономії волі сторін у договірних відносинах з іноземним елементом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вибрана нами тема наукової статті досліджувалася такими вченими з міжнародного приватного права, як В. Васильченко [1], А. Довгерт [1], С. Задорожна [1], В. Кисіль [1], Г. Фединяк, Л. Фединяк, А. Покачалова [7], О. Чабан [6], Г. Фединяк [11], Л. Фединяк [11] та ін. Попри ґрунтовність та багатоаспектність наукових досліджень вказаних вчених, окремі аспекти заявленої теми все ж таки потребують подальшого вивчення.

Дослідники наголошують значимість застосування принципу автономії волі у договірних відносинах з іноземним елементом. Підтвердженням цього є ч. 6 ст. 5 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. (з наступними змінами), де передбачено, що вибір права не здійснюється, якщо відсутній іноземний елемент у правовідносинах.

Важко не погодитись з думкою С. Задорожної яка вважає, що досить змістовно

та найбільш якісно проблему автономії волі пояснює теорія «подвійного визнання». Послугуючись цією теорією науковець надає визначення автономії волі у широкому розумінні як принципу міжнародного приватного права, а у вузькому розумінні автономія волі характеризується двома формами: особливою колізійною прив'язкою *lex voluntatis* або відповідною угодою сторін [4, с. 34].

Однак, не дивлячись на дискусії з приводу правової природи автономії волі, більшість дослідників визнає її принципом міжнародного приватного права.

Попри з тим, на наш погляд нагально значимим, й недостатньо досліджентм є визначення особливостей, застосування автономії волі сторін у договірних відносинах з іноземним елементом.

Виклад основного матеріалу дослідження. У міжнародному приватному праві автономія волі – це фундаментальний принцип будь-якої національної приватноправової системи. *Принцип автономії волі сторін (лат. lex voluntatis) означає, що сторони, маючи приналежність до правовпорядків різних країн, можуть вільно обрати право, яке підлягає застосуванню щодо зобов'язань із зовнішньоекономічних договорів (контрактів)* [3]. У п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України про МПрП передбачено, що автономія волі – принцип, згідно з яким учасники правовідносин з іноземним елементом можуть здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин. Як колізійну прив'язку вибір права сторонами правочину можна побачити, наприклад, у нормах ч. 2 ст. 39 або ч. 2 ст. 60, ч. 1 ст. 61 цього Закону [1].

Отже, автономія волі постає як триєдине явище, а саме: як джерело міжнародного приватного права; як головний спеціальний принцип; як одна із колізійних прив'язок. Як колізійна прив'язка автономія волі раніше застосовувалася лише до зобов'язального статуту правовідносин. Нині право, обране сторонами, може визначати формальні, речові, деліктні та інші правовідносини.

Вибір суб'єктами приватно-міжнародних відносин права для їх регулювання складає сутність природи автономії волі як одного з фундаментальних принци-

пів міжнародного приватного права, згідно з яким суб'єкти, маючи приналежність до правовпорядків різних країн, водночас, мають змогу обрати право, яким будуть регулюватися їх взаємовідносини. Зазвичай такий вибір здійснюється сторонами договору в самому тексті документа, і таким чином вирішується колізійна проблема. Сторони також можуть передбачити підпорядкування своїх зобов'язань праву певної іноземної держави і в окремому (додатковій угоді до договору) документі [1, с. 111].

Законодавство багатьох країн має положення, які надають сторонам можливість застосовувати до правовідносин міжнародні звичаї. Такий підхід закріплено і на міжнародному рівні. Так, в преамбулі в «Рим» 1 зазначається, що регламент не забороняє сторонам включати шляхом посилання в свій договір не державне право. Під «не державним правом» (франц.: *droit non etatique*; англ.: *non-State body of law*; нім.: *nichtstaatliches Regelwerk*) маються на увазі акти міжнародних міжурядових та неурядових організацій, в тому числі акти, які не мають обов'язкової сили для держав та приватних осіб (наприклад, правила «ІНКО-ТЕРМС» [3]. Подібне тлумачення має місце і в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» 1991 р. Даним законом, зокрема, ст. 6 визначається право, що застосовується до договорів у зовнішньоекономічній діяльності. При складанні тексту договору сторони отримують право використовувати відомі міжнародні звичаї. До найбільш затребуваних джерел *lex mercatoria* в юридичній літературі найчастіше відносять: узвичаєння (*usages*) та міжнародні торговельні звичаї.

Слід зазначити, що в проекті Цивільного кодексу України були сформульовані правила про те, що сторони не обмежуються вибором права конкретної країни, що цей вибір може включати вибір норм транснаціонального характеру, наприклад, таких як «загальні принципи права», «*lex mercatoria*» або аналогічні положення [4, с. 67]. І хоча це правило не увійшло до діючого Закону України про МПрП, воно свідчить про позитивне ставлення доктрини українського міжнародного права до даного питання.

На сучасному етапі законодавча позиція щодо можливості сторонами договору обрати в якості застосовного лише право певної держави широко критикується вченими. Правознавцями обстоюється думка щодо можливості вибору сторонами *lex mercatoria* в якості застосовного права (А. Довгерт, Н. Вілкова, С. Задорожна). На думку С. Задорожної, в цілому і загалом вибір міжнародного правопорядку має визнаватися, і обмеженням такого визнання має бути пряма заборона або інша перешкода для такого визнання [4, с. 158].

Згідно з теорією *lex mercatoria* сторони договору можуть підпорядковувати договір не лише національному праву конкретної держави, оскільки *lex mercatoria*, під яким розуміють сукупність норм, що мають транснаціональний характер, не належить до певної правової системи [3, с. 67].

Зважаючи на вищенаведене, можемо констатувати, що на сучасному рівні розвитку міжнародного приватного права теорію міжнародно-правової природи автономії волі сторін важко визнати такою, що є абсолютно незалежною і чітко визначеною [6].

Аналізуючи особливості принципу автономії волі у договірних відносинах з іноземним елементом варто враховувати, що на практиці сформулювати абсолютно незалежний від національного права договір неможливо через наявність імперативних правових норм національних законодавств (ст. 1192 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України). Відповідно, зміст цього принципу вказує на те, що до договорів, які укладаються між певними суб'єктами, має застосовуватись право, яке мали на увазі сторони. Необхідно звертати увагу на обставини, за яких воля сторін була висловлена, тобто важливо усвідомити те право, яке вони мали на увазі, хоча і не назвали.

Безумовно, що у процесі розвитку зовнішньо-торговельного обороту принцип автономії волі у договірних відносинах з іноземним елементом зазнав деяких змін. Право дозволяє сторонам зовнішньоекономічного договору в застереженні про застосовне право або в подальшій угоді передбачити можливість застосування права будь-якої держави. Пункт 4 ст. 1210 ЦК України регулює проблему,

яка в доктрині міжнародного приватного права має назву «розщеплення колізійної прив'язки»: сторони договору можуть вибрати, чи підлягає застосуванню право для договору загалом, чи для окремих його частин.

Зважаючи на вищенаведені особливості, важливо вирізнити наступні, провідні умови й форми застосування автономії волі сторін як основного принципу регулювання правовідносин іноземним елементом.

Загальною умовою застосування автономії волі сторін у міжнародному приватному праві є *ускладнення правовідносин іноземним елементом*. Досить часто в міжнародних договорах закріплюється загальне правило, що визначає міжнародний характер відносин. Наприклад, у Конвенції ООН «Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів» 1980 року та Гаазькій Конвенції «Про право, що застосовується до договорів міжнародної купівлі-продажу» 1986 року наявність іноземного елемента визначається через місцезнаходження комерційних підприємств сторін в різних державах. Однак можливість сторін обирати право незалежно від наявності іноземного елемента міститься в деяких кодифікаційних актах держав [2, с. 354].

Беручи до уваги інші кодифікації з міжнародного приватного права іноземних держав, прослідковується наявність норм, які підкреслюють необхідність наявності іноземного елемента, що уможливорює врегулювання договору правом, обраним сторонами. Як приклад це може бути Цивільний кодекс Литви 1964 року, ст. 616, Закон Китаю «Про договори» 1999 року, ст. 126 тощо. В Законі України про МПрП зазначається, що «вибір права не здійснюється, якщо відсутній іноземний елемент у правовідносинах» (ст. 5).

Важливе значення варто приділити і *формі вираження*, або так званому *способу реалізації* автономії волі сторін у міжнародному договорі з іноземним елементом. Беручи до уваги, зокрема, ст. 3 «Рим I» зазначає, що «договір регулюється правом, яке обирається сторонами, і угода про такий вибір має бути явно виражена або прямо впливати із умов договору або обставин конкретної справи».

В Гаазькій Конвенції 1986 року подібна норма доповнюється можливістю автономії волі впливати не лише з умов договору, а також із поведінки сторін, які розглядаються в сукупності (ст. 7) [2]. Для одних суб'єктів господарювання єдиним установчим документом є статут (наприклад, для приватного підприємства, акціонерного товариства, товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю). Іншим досить одного установчого договору (наприклад, повним і командитним товариствам) [5, с. 107]. Та в будь-якій ситуації береться до уваги право сторони, що має здійснити виконання за договором, зокрема її місце проживання (для фізичної особи) або місцезнаходження (для юридичної особи). Визначається сфера дії права, що застосовується до договору. Обґрунтовується, що обсяг дії застосованого права не обмежений тільки змістом правових відносин. Сфера дії компетентного права визначається у законодавстві про міжнародне приватне право в імперативному порядку і застосовується як у разі вибору права за згодою сторін, так і в разі визначення права за відсутності згоди сторін [6]. Відповідно, в доктрині вирізняють дві форми вираження волевиявлення сторін договору про застосовне право:

– *прямо виражена*. При прямо вираженій автономії волі сторони, шляхом прямої вказівки в самому договорі або в окремому документі можуть передбачити підпорядкування своїх зобов'язань певному правопорядку;

– *мовчазна*. При мовчазній волі сторін із умов договору або обставин справи впливає, що сторони мали на увазі підпорядкувати зобов'язання певному правопорядку. Тому вибір права, що впливає з поведінки сторін, складають конклюдентні дії, воля сторін у даному випадку вважається мовчазною [4, с. 115].

В Законі України про МПрП щодо форми *lex voluntatis* записаний добре відомий доктрині ліберальний підхід – вибір права країни має бути явно виражений або прямо впливати з дій сторін правочину, умов правочину чи обставин справи, які розглядаються у їх сукупності (ч. 2 ст. 5) [6, с. 68].

Актуальним є питання про правові наслідки відсутності обрання сторонами

права у забезпечувальному договорі, якщо таке право вони вже реалізували в основному договорі. На нашу думку, в забезпечувальному договорі, не дивлячись на його акцесорний характер, слід окремо зазначати волю сторін щодо обраного права. При укладенні забезпечувального договору перевагу слід надавати прямо вираженій волі сторін. Тобто прямій вказівці на вибір права, яка буде міститися в самому договорі або окремому документі. Інакше суд може дійти висновку про мовчазну волю або взагалі відсутність вибору права, що може призвести до визначення права судом, на яке сторони не очікували [10].

Попри вище наведене, практикою законодавства деяких країн автономія волі у договірних відносинах ускладнених іноземним елементом та у міжнародних документах інколи обмежується тлумаченням «суттєвого» або «найбільш тісного зв'язку» відносин із певним правом, або обмежують автономію волі чітко окресленими межами. Однак, законодавці більшості країн світу віддають перевагу першій варіації [3].

Принцип автономії волі сторін у договірних відносинах з міжнародним елементом передбачений і в ряді інших універсальних та регіональних міжнародних угод. Досить затребуваним є Кодекс міжнародного приватного права (Кодекс Бустаманте) 1928 р., Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1994 р. Загальноприйнятим міжнародним стандартом відповідає Гаазька конвенція про право, застосоване до договорів міжнародної купівлі продажу від 22.12.1986 р. [7], Римська конвенція про право, що застосовується до договірних зобов'язань від 19.06.1980 р., Міжамериканська конвенція про право, застосовне до міжнародних договорів, від 17.03.1994 р. [7, с. 124]. Принцип автономії волі сторін знайшов своє відображення і в Регламенті (ЄС) № 593/2008 Європейського парламенту та Ради від 17.06.2008 року «Про право, яке підлягає застосуванню до договірних зобов'язань» [9].

Закріплення принципу автономії волі в більшості міжнародних договорів, які компетентні регулювати зобов'язальні

правовідносини, вказує на його важливість та повсюдне визнання.

Висновки. Особливостями, застосування автономії волі сторін у договірних відносинах з іноземним елементом є: 1) окрім випадків, коли вибір права прямо заборонений законами України, застосовується автономія волі сторін.; 2) у формі закону має бути визначений спосіб вираження волі щодо застосовуваного права; 3) відповідно до умов договору, чи окремих його пунктів може бути здійснений вибір права; 4) на

будь-якій стадії укладання чи виконання договору сторони можуть вибрати матеріальне право його виконання; 5) за відсутності згоди сторін про вибір права, сфера дії права, що застосовується до договору, визначається законодавством про міжнародне приватне право держави, право якої є обраним за згодою сторін або визначене за відсутністю згоди сторін про вибір права; 6) навіть тоді, якщо вибір права відсутній, договір, укладений з іноземним елементом, вважається договір, укладений.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильченко В.В. Науково-практичний коментар Закону України «Про міжнародне приватне право» / В. В. Васильченко. Київ: Істина, 2007. 197 с.
2. Гаазька Конвенція «Про право, що застосовується до договорів міжнародної купівлі-продажу» 1986 року. Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_927.
3. Довгерт А.С. Деякі проблеми вибору сторонами права, що підлягає застосуванню у зовнішньо-економічних договорах. Міжнародне приватне право: актуальні проблеми / за ред. А.С. Довгерта. Київ: Укр. центр правн. студій, 2001. 331 с.
4. Задорожна С.М. Автономія сторін у міжнародному приватному праві : монографія. Чернівці : Технодрук, 2008. 216 с.
5. Малига В.А. Іноземне підприємство як суб'єкт господарювання. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична.* 2015. Вип. 1. С. 100–110. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlkau>. 2015 1 13.
6. Міжнародне приватне право навчальний посібник / уклад.: Котуха О.С., Чабан О.М. Львів : вид-во ЛКА, 2015. 200 с.
7. Міжамериканська Конвенція «Про право, що застосовується до міжнародних контрактів» 1994 року. Режим доступу: <http://uristinfo.net/do-governor-pravo/99-dogovornoe-pravo-v-mezhdunarodnom-oborote/0->
8. Покачалова А. Г. Автономія волі як основоположний принцип регулювання забезпечення зобов'язань. *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* 2016. Випуск 128. С. 93–102. Режим доступу: <http://journals.iir/kyiv/ua/index.php/apmv/article/download/3037/2726> (дата звернення: 29.01.2023).
9. Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського парламенту та Ради. Страсбург : Європейський Союз, 2008. 101 с.
10. Рішення Господарського суду м. Києва № 77073352 від 03.10.2018 URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/courtdocument/77073352/> (дата звернення: 29.01.2023).
11. Фединяк Г.С., Фединяк Л.С. Міжнародне приватне право : підручник. Київ : Алерта, 2017. 504 с.

REFERENCES:

1. Vasylchenko V.V.(2007) Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy "Pro mizhnarodne pryvatne pravo" Kyiv: Istyna. [in Ukrainian].
2. Haazka Konventsiiia (1986) "Pro pravo, shcho zastosovuietsia do dohovoriv mizhnarodnoi kupivli-prodazhu" Rezhyim dostupu: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_927. [in Ukrainian].
3. Dohvert A.S. (2001) Deiaiki problemy vyboru storonamy prava, shcho pidliahaie zastosuvanniu u zovnishno-ekonomichnykh dohovorakh. Mizhnarodne pryvatne pravo: aktualni problemy / za red. A.S. Dohverta. Kyiv: Ukr. tsentr pravn. Studii.[in Ukrainian].
4. Zadorozhna S.M. (2008) Avtonomiia storin u mizhnarodnomu pryvatnomu pravi : monohrafiia. Chernivtsi : Tekhnodruk, 2008. 216 s. [in Ukrainian].

5. Malyha V.A.(2015) Inozemne pidpriemstvo yak subiekt hospodariuvannia. Naukovyi visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii. Seriiia : Yurydychna.Vyp.1.S.100-110.Rezhymdostupu: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlkau> 2015 1 13. [in Ukrainian].

6. Mizhnarodne pryvatne pravo navchalnyi posibnyk / uklad.: Kotukha O.S., Chaban O.M. (2015) Lviv : vyd-vo LKA, 2015. [in Ukrainian].

7. Mizhamerykanska Konventsiiia (1994) "Pro pravo, shcho zastosovuietsia do mizhnarodnykh kontraktiv" 1994 roku. Rezhym dostupu: [http://uristinfo.net/do - govornoe-pravo/99-dogovornoe-pravo-v-mezhdunarodnom-oborote/0-](http://uristinfo.net/do-govornoe-pravo/99-dogovornoe-pravo-v-mezhdunarodnom-oborote/0-) [in Ukrainian].

8. Pokachalova A. H.(2016) Avtonomiia voli yak osnovopolozhnyi pryntsyp rehuliuвання zabezpechennia zoboviazan. Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. Vypusk 128. S. 93–102. Rezhym dostupu: <http://journals.iir/kiev/ua/index.php/apmv/article/download/3037/2726> (data zvernennia: 29.01.2023). [in Ukrainian].

9. Reglament (IeS) № 593/2008 Yevropeiskoho parlamentu ta Rady. Strasburh : Yevropeiskyi Soiuz, 2008. 101 s. [in Ukrainian].

10. Rishennia Hospodarskoho sudu m. Kyieva № 77073352 vid 03.10.2018. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/courtdocument/77073352/>(data zvernennia: 29.01.2023). [in Ukrainian].

11. Fedyniak H.S., Fedyniak L.S. (2017) Mizhnarodne pryvatne pravo : pidruchnyk. Kyiv : Alerta. [in Ukrainian].